

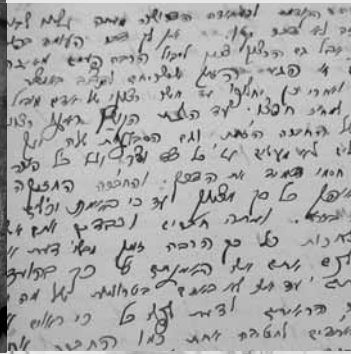
רבעון • ירושלים • מרס 2010

עורכים

מנחם הירשמן, אביבה חלמיש, עודד ליפשיץ,
אריה נאור, ראובן עמיתי, רוני רייך

מרכז המערכת

אמנון רמון

5	בפתח קתדרה
תעודה	
7	שי אשל יואנס פוקאס, תיאור קצר של המקומות הקדושים: עדותו של עולה רגל יווני בתקופה הצלבנית
63	חיים גורן מסע הצלב בדרכי שלום: מסעי הצלב וארץ-ישראל במאה התשע-עשרה
89	אליעזר באומגרטן הלכה, קבלה ומדע בספרייתו של הרב נפתלי הירץ הלוי
131	עדנה יקותיאל כהן עקיבא אריה ויס והעיר העברית הראשונה
149	תמר גיספאן-גרינברג אמנות קיר בחדרי אוכל בקיבוצי 'הקיבוץ הארצי' 1967-1950
עם הספר	
181	עמוס הדס - על גתות ובתי בד קדומים בארץ-ישראל
187	יהושע שוורץ - אדמות ארץ-ישראל והיסטוריה בתקופה הרומית
192	מוסטפא כבהא - בני מוריס וההיסטוריוגרפיה של מלחמת 1948
195	מקורות האיורים
196	משתתפים
196	תיקוני טעויות והערות
197	קיצורים
198	תקצירים בעברית
201	תקצירים באנגלית

קתדרה

פוננה יהודה בן-פורת ז"ל

חוברת זו יוצאת לאור בסיוע
קרן קימת לישראל – הקרן ע"ש
יצחק לייב ורחל גולדברג ז"ל

כתובת המערכת והמינהלה

רח' אברבנאל 12, רחביה
ת"ד 7660, ירושלים 91076
טל' מזכירות: 02-5398822
טל' מערכת: 02-5398826
פקס': 02-5398836
דואר אלקטרוני: cathedra@ybz.org.il

מנויי 'קתדרה' זכאים להנחה בשיעור 25%
מהמחיר הקטלוגי של כל הספרים
שבהוצאת יד בן-צבי ומכון בן-צבי
לחקר קהילות ישראל במזרח,
אם הזמנתם נעשית במישרין בהוצאה,
טל': 02-5398833

©

כל הזכויות שמורות
ליד יצחק בן-צבי, ירושלים
נדפס בישראל, תשי"ע

ISSN 0334-4657

עיצוב והפקה

ניצה ברוק, א.נ.ב. בע"מ

עוזרת למרפ"א המערכת

אביבה לוין

עריכה לשונית

ורדה לנרד

לוחות והדפסה

מפעלי דפוס כתר

כריכה

דף-אור

כולם בירושלים

בעטיפה הקדמית

הקיסר וילהלם השני והקיסרית אוגוסטה ויקטוריה, פרט
מתוך ציור התקרה בכנסיית העלייה לשמים במתחם אוגוסטה
ויקטוריה בירושלים. צילום: ברוך גיאן (ראו עמ' 63-88)

בעטיפה האחורית

יוחנן סימון, 'נוער בקיבוץ', 1950, פרט מתוך ציור קיר בחדר
האוכל של שכבת נעורים, קיבוץ גן-שמואל, באדיבות בנותיו
של הצייר, איה בן צדף וניצנה סימון-קדמון. צילום: רן ארדה
(ראו עמ' 149-180)

בחברת זו אנו מחדשים את המסורת לפתוח ב'פתח דבר' המציג את תוכן הגיליון החדש. את 'קתדרה' 135 פותחים שני מאמרים העוסקים בזיקת העולם הנוצרי לארץ הקודש. שי אשל מביא לראשונה לפני הקורא העברי תרגום מוער של תעודה מעניינת ביוונית המתארת את ארץ-ישראל בשלהי המאה השתים-עשרה: תיאור מסעו של יואנס פוקאס, נזיר יווני ממנוזר 'יוחן התאולוג' אשר באי פטמוס, לארץ הקודש. פוקאס ביקש לתאר את הארץ, שהייתה נתונה בשלטון הצלבנים, כאזור שמתקיימים בו – בהמשך ישיר למסורת הביזנטית – חיים אורתודוקסיים פעילים, מקום שבו ההגיוגרפיות (תיאור חיי הקדושים) של אבות מנזרי מדבר יהודה קמות לתחייה, אזור הממשיך להיות חלק מן העולם הביזנטי. הטענה המרכזית של אשל היא שפוקאס התעלם כמעט לחלוטין בתיאורו מן השלטון הצלבני ומפעולותיו בארץ הקודש ובמקומות הקדושים. מסקנה זו מאשרת את ההנחה שבמקרים רבים תיאור של עולה רגל לא פחות משהוא משקף את מה שראו עיניו מבטא את השקפת עולמו ואת נקודת המבט המיוחדת שלו. במאמר השני בחוברת עוסק חיים גורן ברעיון של 'מסע הצלב בדרכי שלום', שהילך קסם על חוגים וקבוצות שהתעניינו בגורלה של ארץ הקודש בגרמניה ובצרפת במחצית השנייה של המאה התשע-עשרה, כ-700 שנה לאחר מסעו של פוקאס. על פי השקפתם ארץ הקודש אמורה הייתה להיכבש בידי נוצרים לא בכוח הזרוע וללא שפיכות דמים, שאפיינו את מסעי הצלב בימי הביניים, אלא בימסע צלב של שלום. הכיבוש האירופי עתיד היה להיעשות על פי תפיסה זו באמצעים מתוחכמים מבעבר, על ידי יישום מה שהמתכננים ראו כעליונות האירופית והנוצרית על האסלאם, באמצעות החינוך והסעד, המחקר והמדע, התרבות והכלכלה, המיסיון וההתיישבות.

המאמר השלישי בחוברת עוסק ביפו בסוף המאה התשע-עשרה. אליעזר באומגרטרן בוחן במחקר חדשני את רשימת הספרים בספרייתו של ר' נפתלי הירץ הלוי, הרב האשכנזי של יפו והמושבות בסוף המאה התשע-עשרה, שדמותו כמעט נעלמה מן המחקר ההיסטורי. באומגרטרן מנסה ללמוד מרשימת הספרים שהיו בספריית הרב, רשימה שהתגלתה בין כתבי-היד שלו, על עולמו הרוחני ועל התחומים המרכזיים שהיו קרובים ללבו. המחבר מצביע על עניינו של הרב הלוי בקבלה ובמדע ועל השימוש הרב שעשה בספרים משני תחומים אלה לצורך כתיבת חיבוריו המרכזיים.

המאמר הרביעי בחוברת מעביר את הקוראים מיפו לשכנתה אחוזת-בית, שנוסדה לפני 101 שנים. עדנה יקותיאלי כהן יוצאת במאמר נגד טענתם של חוקרים אחדים שטענו שחברי אגודת 'אחוזת-בית' תכננו לבנות שכונה או פרור של יפו, ושרק הנסיבות שהתהוו מאוחר יותר עשו את תל-אביב לעיר. לטענתה עקיבא אריה ויס, יוזמה ומייסדה של אחוזת-בית, ראה בה מההתחלה עיר עברית גדולה, עצמאית ומודרנית. חותם את פרק המאמרים בחוברת מאמרה של תמר גיספאן-גרינברג על אמנות הקיר בחדרי אוכל בקיבוצי 'הקיבוץ הארצי' בשנים 1950-1967. הטענה המרכזית במאמר היא שביצירות הנדונות, שלא זכו עד כה לעניין מחקרי, משתקפים הבדלים בסגנון ובתוכן בין שתי התקופות המרכזיות בהיסטוריה הקיבוצית

שלאחר קום המדינה: תקופת המשבר, במחצית הראשונה של שנות החמישים, ותקופת ההתאוששות, מן המחצית השנייה של שנות החמישים ועד אמצע שנות השישים לערך. היצירות מתקופת המשבר מתאפיינות בסגנון פיגורטיבי, ותוכניהן הנרטיביים עוסקים בעיקר בתקופה שלפני קום המדינה. היצירות מתקופת ההתאוששות מתאפיינות בסגנון חופשי יותר, הנוטה למופשט, ותוכניהן מבטאים את השינויים שחלו בחברה הקיבוצית מאז קום המדינה.

שלוש סקירות ספרים חותמות את החוברת: יהושע שוורץ סוקר את ספרו של משה גיל 'זהרומאי אז בארץ': אחד עשר פרקים בהיסטוריה של ארץ ישראל, העוסק בהיסטוריה הכלכלית וההתיישבותית של הארץ בתקופה הרומית. עמוס הדס סוקר את ספרם של איתן אילון, רפאל פרנקל ועמוס קלוזר על גתות ובתי בד קדומים בארץ-ישראל מן התקופה ההלניסטית ועד התקופה הביזנטית (באנגלית). ומוסטפא כבהא סוקר את ספרו של בני מוריס על המלחמה הערבית-הישראלית הראשונה, מלחמת 1948 (באנגלית).

לסיום, ברצוננו להפנות את תשומת לבם של הקוראים והחוקרים לאתר האינטרנט של 'קתדרה'

מקוונים, מפתח החוברות 1-100 ומדורים חדשים של תגובות והערות, מידע חדש לחוקרי ארץ-ישראל שהגיע למערכת, הנחיות למחברי המאמרים ועוד. אנו מקווים לפתח ולהרחיב את האתר כדי שיהיה כתובת מרכזית לציבור החוקרים והמתעניינים בלימודי ארץ-ישראל ובתחומים הקרובים לתחום זה. 85 חוברות יצאו מאז 'קתדרה' 50, שביפתח הדבר' שלה כתב ישראל ברטל את הדברים הבאים, שפורסמו עתה כפתיח לאתר האינטרנט של 'קתדרה':

'קתדרה' היתה מאז ראשיתה לבמה המדעית שבה מצאו את ביטויים כיווני לימוד וחקירה המציינים כיום את חקר הארץ. רבגוניותה, רב-צדדיותה ופתיחותה לכלל העניינים והסוגיות הנוגעים לתולדות הארץ ויישובה נתנו אותות ברורים באופיו של המחקר, אך גם ברוחה של ידיעת הארץ בציבור הרחב. ארץ-ישראל של 'קתדרה' היא המגוון הנרחב של אוכלוסים, עדות ודתות; כלליות התקופות ההיסטוריות, מימי כנען ועד לתקומת ישראל המודרנית; רחבות הדעת המחקרית, מביקורת המקרא ומדע הארכיאולוגיה ועד מחשבת ישראל וחקר הספרות הערבית. ב'קתדרה' ראו אור, זו לצד זו, עבודות שרוחן שונה ואפילו מנוגדת; עלו גישות שונות ומשונות לארץ ויישובה ונתפרסמו פולמוסים מפרים ומרתקים בין חוקרים מאסכולות נבדלות. בין דפי 'קתדרה' נפסו חיבורים שעוררו מחלוקות, אך הקו המנחה היחיד שקבע הופעתו של מאמר זה או אחר היה ערכו המחקרי.

'קתדרה' היא עדות ברורה לכך כי חקר ארץ-ישראל במדינת ישראל הוא מדע ביקורתי, חופשי ובלתי-מתפשר עם שיקולים שאינם ממין העניין. אהבת הארץ ותולדותיה ברוח 'קתדרה' היא אהבה רחבה, פתוחה, סובלנית וביקורתית.

תפיסה זו מדריכה אותנו גם היום.

מערכת קתדרה